

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH

GW LEGAL GRABIEC & WÓJCIK SPÓŁKA PARTNERSKA RADCÓW PRAWNYCH

radca prawny **Dariusz Wójcik**
tel. 504 034 512 | d.wojcik@gw-legal.pl

Odpowiedzialność cywilna nieletnich

Zdolność prawna

Art. 8 k.c.– Każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność
prawną.

Zdolność do czynności prawnych

Art. 11 k.c. – Pełną zdolność do czynności prawnej nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletniości.

Zdolność do czynności prawnych

Polski kodeks cywilny wyróżnia:

- 1) brak zdolności do czynności prawnej – osoby, które nie ukończyły 13 lat oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie;
- 2) ograniczoną zdolność do czynności prawnej – osoby, które ukończyły 13 lat, a nie ukończyły lat 18 oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo;
- 3) pełną zdolność do czynności prawnej – osoba pełnoletnia.

Brak zdolności do czynności prawnych

Art. 12 k.c. – Nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie.

Art. 14 k.c. –

§ 1. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna.

§ 2. Jednakże gdy osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych.

Przedstawiciel ustawy

Art. 98 k.r.o. § 1 – Rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawy dziecka.

Przedstawiciel ustawy

Art. 98 k.r.o § 2 – Jednakże żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka:

- 1) przy czynnościach prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską;
- 2) przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.

§ 3. Przepisy paragrafu poprzedzającego stosuje się odpowiednio w postępowaniu przed sądem lub innym organem państwowym.

Ograniczona zdolność do czynności prawnych

Art. 15 k.c. – Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat trzynaście, oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo.

Ograniczona zdolność do czynności prawnych

Osoby z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych mogą:

- 1) zawierać umowy powszechnie zawierane w drobnych bieżących sprawach życia codziennego,
- 2) rozporządzać własnym zarobkiem,
- 3) rozporządzać przedmiotami majątkowymi, które przedstawiciel ustawy oddał osobie z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych do swobodnego użytku oraz
- 4) zawierać umowy o pracę.

Zgoda przedstawiciela ustawowego

Zgoda na dokonanie **jednostronnej** czynności prawnej musi być udzielona przez przedstawiciela ustawowego najpóźniej **w chwili dokonania czynności prawnej**, inaczej czynność ta będzie nieważna.

Natomiast ważność umowy zawartej przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych zależeć będzie od potwierdzenia. Potwierdzenie to może zostać udzielone również **po dokonaniu** tej czynności.

Odpowiedzialność małoletnich poniżej lat trzynastu

Art. 426 k.c.– Małoletni, który nie ukończył lat trzynastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.

Odpowiedzialność osób sprawujących nadzór

Art. 427 k.c. – Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru. Przepis ten stosuje się również do osób wykonywających bez obowiązku ustawowego ani umownego stałą pieczęć nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można.

Odpowiedzialność na zasadach słuszności

Art. 428 k.c. – Gdy sprawca z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego nie jest odpowiedzialny za szkodę, a brak jest osób zobowiązanych do nadzoru albo gdy nie można od nich uzyskać naprawienia szkody, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody od samego sprawcy, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

Odpowiedzialność na zasadach słuszności

Małoletni sam będzie odpowiadał za wyrządzoną szkodę po spełnieniu następujących przesłanek:

- 1) małoletniemu z uwagi na brak wymaganego wieku nie można przypisać winy;
- 2) nikt nie sprawuje nad nim nadzoru albo nie można od osób sprawujących nadzór uzyskać naprawienia szkody;
- 3) wymagają tego zasady współżycia społecznego w oparciu o porównanie stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy.

Odpowiedzialność małoletniego powyżej trzynastu lat

- A contrario do art. 426 k.c.
- Sąd rozstrzyga czy stopień dojrzałości pozwala na przypisanie winy małoletniemu. Ciężar dowodu spoczywa w tym zakresie na stronie przeciwnej, która chce wywieść skutki prawne w tym zakresie.

Odpowiedzialność małoletniego powyżej trzynastu lat

„Z art. 426 k.c. nie wynika domniemanie, że małoletni, który ukończył 13 lat, jest osobą dojrzałą w stopniu pozwalającym na ponoszenie winy. Jeżeli wina jest przestanką odpowiedzialności małoletniego sprawcy szkody, konieczne jest ustalenie, czy w chwili wypadku był on dojrzały w stopniu pozwalającym na działanie z rozeznanie. Nie przesądza tego uznanie przez sąd dla nieletnich, że nieletni dopuścił się zarzucanego mu czynu, choć na równi z innymi okolicznościami może przemawiać za tym, że małoletni działał z rozeznanie.”

~wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2004 roku, I CK 269/02

**„Wspólnie i w porozumieniu”
rozbój czy kradzież?**

Formy zjawiskowe czynu karalnego

Art. 18 k.k. § 1 – Odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu.

Formy zjawiskowe czynu karalnego

Przepis ten wskazuje cztery postaci sprawstwa:

- 1) sprawstwo indywidualne;
- 2) współsprawstwo;
- 3) sprawstwo kierownicze;
- 4) sprawstwo poleceniowe.

Współsprawstwo

Współsprawstwo polega na wykonaniu czynu zabronionego „wspólnie i w porozumieniu z inną osobą”. Podstawowymi elementami współsprawstwa są:

- 1) **wspólne wykonanie znamion czynu zabronionego** oraz
- 2) **porozumienie** zachodzące między współsprawcami.

Współsprawstwo

„Ustawa (art. 18 § 1 kk) nie wprowadza żadnych dodatkowych warunków dotyczących formy porozumienia. Może do niego dojść nawet w sposób dorozumiany. Ważny jest zamiar współdziałania z drugą osobą w wykonaniu czynu zabronionego. Współdziałający nie muszą się bezpośrednio kontaktować, natomiast muszą mieć świadomość wspólnego wykonania czynu zabronionego, a zatem przynajmniej wiedzieć o sobie i zdawać sobie sprawę, że podejmowana czynność składa się na realizację wspólnie wykonywanej całości przedsięwzięcia.”

~Wyrok SN z 12.12.2002 r., III KKN 371/00, LEX nr 74395.

Rozbój

Art. 280 § 1 k.k. – *Kto kradnie, używając przemocy wobec osoby lub grożąc natychmiastowym jej użyciem albo doprowadzając człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

§ 2. *Jeżeli sprawca rozbójcu posługuje się bronią palną, nożem lub innym podobnie niebezpiecznym przedmiotem lub środkiem obezwładniającym albo działa w inny sposób bezpośrednio zagrażający życiu lub wspólnie z inną osobą, która posługuje się taką bronią, przedmiotem, środkiem lub sposobem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.*

Rozbój

„Sprawca, w ramach ukształtowanego podziału ról, nie musi własnorecznie używać niebezpiecznego narzędzia i zabierać rzeczy, a może jedynie, akceptując przebieg wypadków, przyglądać się temu co robi drugi sprawca, wszak jego obecność może również potęgować zagrożenie pokrzywdzonego i zająć się także innymi czynnościami”

~Wyrok SA w Szczecinie z 19.11.2015 r., II AKa 163/15

Sprawstwo kierownicze

„Kierowanie wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę polega na rzeczywistej możliwości faktycznego panowania nad rozwojem i przebiegiem realizacji czynu przez sprawcę, który czyn wykonuje. Istotnym elementem "panowania" jest to, że od decyzji osoby kierującej zależy rozpoczęcie akcji i prowadzenie jej bądź zmiana lub nawet przerwanie całej akcji. Kierujący i wykonujący winni zatem znajdować się w takim układzie, który stwarza rzeczywistą i uświadomianą możliwość kształtowania przez kierującego przebiegiem akcji.”

~Wyrok SA w Krakowie z dnia 27 lutego 2003 r., II AKa 362/02

Sprawstwo poleceniowe

„Istota sprawstwa polecającego tkwi w tym, że jakkolwiek sprawca ten nie steruje zachowaniem bezpośredniego wykonawcy czynu zabronionego w trakcie jego realizacji, to w stanowczej formie poleca mu (nakazuje, obciąża go obowiązkiem, zleca) jego zrealizowanie, przy czym wykonawca tego czynu, pozostaje od polecającego w stosunku zależności, wynikającej z konkretnego, choćby niemającego formalnego charakteru, układu sytuacyjnego, który wywołuje między tymi osobami relacje o tej właśnie postaci. Chodzi więc o rodzaj podporządkowania, podległości (nie tylko służbowej), czy szczególnego położenia osoby, wobec której sprawca kieruje polecenie, jaka to sytuacja powoduje, że wykonanie tego polecenia jawi się tej osobie jako konieczność, z kolei z odmową wiąże ona negatywne skutki, jak np. utratę środków utrzymania, dachu nad głową, możliwości uczenia się, pracy, utratę zdrowia, wykonanie groźby”.

~Wyrok SN z dnia 25 czerwca 2008 r., IV KK 39/08, Biul. PK 2008, nr 10, s. 17

Prawa nieletniego w postępowaniu sądowym

Konwencja o prawach dziecka

Artykuł 12

1. Państwa-Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należyłą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałość dziecka.
2. **W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiedzenia się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.**

Postępowanie cywilne

Art. 64 k.p.c. – § 1. Każda osoba fizyczna i prawna ma zdolność występowania w procesie jako strona (**zdolność sądowa**).

§ 1¹. Zdolność sądową mają także jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną.

Art. 65 k.p.c. – § 1. Zdolność do czynności procesowych (**zdolność procesowa**) mają osoby fizyczne posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 64 § 1¹.

Małoletni powyżej trzynastu lat

Art. 65 § 2 k.p.c. – Osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych ma zdolność procesową w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie.

Małoletni poniżej trzynastu lat

Art. 66 k.p.c. – Osoba fizyczna niemająca zdolności procesowej może podejmować czynności procesowe tylko przez swego **przedstawiciela ustawowego**.

Przedstawiciel ustawy

Art. 98 k.r.o. –

Żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka:

- 1) przy czynnościach prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską;
- 2) przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.

Małoletni świadek

Art. 267 k.p.c. – Nie składają przyrzeczenia świadkowie małoletni, którzy nie ukończyli lat siedemnastu, oraz osoby skazane wyrokiem prawomocnym za fałszywe zeznania. Inni świadkowie mogą być za zgodą stron zwolnieni przez sąd od złożenia przyrzeczenia.

Małoletni świadek

Art. 261 k.p.c. –

§ 1. Nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia. Prawo odmowy zeznań trwa po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia. Jednakże odmowa zeznań nie jest dopuszczalna w sprawach o prawa stanu, z wyjątkiem spraw o rozwód.

§ 2. Świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich, wymienionych w paragrafie poprzedzającym, na odpowiedzialność karną, hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Duchowny może odmówić zeznań co do faktów powierzonych mu na spowiedzi.

Małoletni w sprawach rodzinnych

- Posiedzenia w sprawach opiekuńczych osób małoletnich na zarządzenie sądu mogą odbyć się przy drzwiach zamkniętych, jeżeli przemawia za tym dobro małoletniego;
- w sprawach małżeńskich małoletni, którzy nie ukończyli trzynastu lat, a zstępni stron, którzy nie ukończyli lat siedemnastu, nie mogą być przesłuchiwani w charakterze świadków.

Postępowanie karne

Art. 10. § 1 k.k. – Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.

Odpowiedzialność karna małoletnich

Art. 101 § 1. Niekto, kto przy okazywaniu 15 lat dopuszczony do czynu zabronionego określonego w art. 154, art. 161 § 1, 2 i 3, art. 155 § 1 i 2, art. 162 § 1 i 2, art. 164, art. 173 § 1 i 2, art. 177 § 1 i 2, art. 223 § 1, art. 224 § 1 i 2, art. 225 § 1 i 2, art. 226 § 1 i 2, art. 227 § 1 i 2, art. 228 § 1 i 2, art. 229 § 1 i 2, art. 230, może odpowiadać za czyny określone w tym kodeksie, jeżeli dokonał ich sam, nie był zmuszony do tego przez inną osobę i nie był w stanie wykonać czynu, który jest zabroniony, jeżeli popełnił czyn ten w celu wywołania lub zapobieżenia skutkom określonym w tym kodeksie.

Art. 10 § 2 k.k.

Odpowiedzialność nieletniego będzie mogła nastąpić po spełnieniu łącznie następujących przesłanek:

- 1) w chwili popełnienia czynu zabronionego, nieletni musi mieć ukończone 15 lat,
- 2) zarzucany czyn zabroniony musi wypełniać znamiona jednego z wymienionych w katalogu art. 10 § 2 przestępstw oraz
- 3) okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za przemawiają za pociągnięciem nieletniego do odpowiedzialności karnej.

Nieletni oskarżony

Art. 76 k.p.k. – Jeżeli oskarżony jest nieletni lub ubezwłasnowolniony, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęcią oskarżony pozostaje, może podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe, a przede wszystkim wnosić środki zaskarżenia, składać wnioski oraz ustanowić obrońcę.

Postępowanie w sprawach nieletnich

Art. 1 § 1 p.s.n. – Przepisy ustawy stosuje się w zakresie:

- 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji - w stosunku do **osób, które nie ukończyły lat 18;**
- 2) postępowania w sprawach o czyny karalne - w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu **po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17;**
- 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych - w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, **nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.**

Postępowanie w sprawach nieletnich

Celem postępowania w sprawie nieletniego jest ustalenie:

- 1) czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub
- 2) czy nieletni popełnił czyn karalny, a także
- 3) czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie.

Postępowanie w sprawach nieletnich

Czynem karalnym w rozumieniu ustawy jest:

- 1) przestępstwo lub
- 2) przestępstwo skarbowe albo
- 3) wykroczenia określone w kodeksie wykroczeń, takie jak m.in. posiadanie w miejscu publicznym niebezpiecznych przedmiotów, zakłócanie spokoju i wywołanie zgorszenia, znęcanie się nad zwierzętami czy umyślne niszczenie lub uszkodzanie cudzej rzeczy.

Postępowanie w sprawach nieletnich

Sąd rodzinny może zastosować wobec nieletniego:

- 1) środki wychowawcze;
- 2) środki lecznicze;
- 3) środek poprawczy.

Postępowanie w sprawach nieletnich

W toku postępowania nieletniemu zgodnie z art. 18a przysługują:

- 1) prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy;
- 2) prawo do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania
- o czym należy go pouczyć przed przystąpieniem do przesłuchania lub wysłuchania.

Małoletni pokrzywdzony

Art. 51 § 1 k.p.k. – Za pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną, czynności procesowych dokonuje organ uprawniony do działania w jego imieniu.

§ 2. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje.

§ 3. Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, jego prawa może wykonywać osoba, pod której pieczęć pokrzywdzony pozostaje.

Małoletni pokrzywdzony

W sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania **nie ukończył 15 lat**, przesłuchuje się w charakterze świadka:

- 1) tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i
- 2) **tylko raz**, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

Małoletni oskarżyciel posiłkowy

Przedstawiciel ustawowy działający za małoletniego w roli pokrzywdzonego może złożyć aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej oświadczenie, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Małoletni oskarżyciel posiłkowy

Posiadając status oskarżyciela posiłkowego, przedstawiciel ustawowy może m.in.:

- 1) przeglądać akta sprawy;
- 2) zgłaszać wnioski dowodowe;
- 3) czynnie uczestniczyć w przesłuchaniach świadków, z możliwością zadawania im pytań,
- 4) brać udział w rozprawach, w tym zabierać głos w sprawie i wygłaszać mowę końcową,
- 5) wnosić środki zaskarżenia.

Małoletni świadek

Podobnie jak w postępowaniu cywilny, również postępowanie karne nie stawia wymogów co do wieku świadka, jednakże od osób, które nie ukończyły 17 lat nie odbiera się przyrzeczenia.

Małoletni świadek

Art. 182 § 1 k.p.k. – Osoba najbliższa dla oskarżonego może odmówić zeznań.

§ 2. Prawo odmowy zeznań trwa mimo ustania małżeństwa lub przysposobienia.

§ 3. Prawo odmowy zeznań przysługuje także świadkowi, który w innej toczącej się sprawie jest oskarżony o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem.

Przesłuchanie małoletniego świadka

Małoletni świadek, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV XXVI kodeksu karnego będzie przesłuchiwany na zasadach określonych dla przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego, jeżeli jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Małoletni świadek, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat co do zasady będzie przesłuchiwany w normalnym trybie.

Dziękuję za uwagę

*radca prawny
Dariusz Wójcik*

T: 504 034 512
d.wojcik@gw-legal.pl

Prezentację opracowała apl. rad. Alicja Kubok